

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

محمد هادی میرشمسی

عضو هیأت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی
مدیرعامل مؤسسه مطالعاتی و خدمات مشاوره‌ای مالکیت فکری مه‌سام

www.mahsamip.ir

دانشگاه الزهراء / آذر ماه ۱۴۰۰

Mirshamsi©2021

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

عبارت پایان‌نامه در این تحقیق،
اعم از پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد و رساله دوره دکتری است.

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

فهرست

۱. مفهوم بایسته‌های اخلاقی و حقوقی پژوهش
۲. همراهی و همسویی اخلاق و حقوق پژوهش
۳. کارکرد استانداردهای اخلاقی و حقوقی در پژوهش
۴. پایان‌نامه در دو مفهوم فرآیندی و محصولی (ایده تا نشر)
۵. ضوابط و مقررات حاکم بر پژوهش
۶. جایگاه پایان‌نامه‌ها در حقوق مالکیت ادبی و هنری (کپی‌رایت)
۷. مصادیقی از رفتارهای غیر اخلاقی در پایان‌نامه‌ها
۸. ضمانت اجرای بایسته‌های اخلاقی و حقوقی پژوهش
۹. مراجع رسیدگی کننده به رفتارهای غیر اخلاقی در پژوهش
۱۰. وظیفه دانشگاه در خصوص اخلاق در پژوهش

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

چند مثال برای تبیین موضوع

۱. آیا ارائه ایده و یا موضوع پایان‌نامه، برای فرد ایجاد اولویت اخلاقی و حقوقی می‌کند؟
۲. نقش، میزان مداخله و مسئولیت اساتید راهنما و مشاور در تهیه طرح تحقیق چیست؟
۳. حقوق و تکالیف اساتید راهنما و مشاور در فرآیند انجام تحقیق چیست؟
۴. حقوق و تکالیف دانشگاه در فرآیند انجام تحقیق چیست؟
۵. حقوق و تکالیف دانشجو در فرآیند انجام تحقیق چیست؟
۶. نام چه شخص یا اشخاصی روی مقاله مستخرج از پایان‌نامه نوشته می‌شود؟
۷. آیا استاد راهنما می‌تواند بدون اجازه استاد مشاور و دانشجو، مقاله استخراجی را به نام خود منتشر کند؟
۸. آیا دانشجو می‌تواند بدون اجازه اساتید راهنما و مشاور، مقاله استخراجی را به نام خود منتشر کند؟
۹. آیا استاد راهنما می‌تواند بدون اجازه دانشجو، پایان‌نامه را به کتاب تبدیل و به نام خود منتشر کند؟ و برعکس؟
۱۰. آیا استاد راهنما و دانشجو می‌توانند بدون اجازه دانشگاه، پایان‌نامه را به کتاب تبدیل و به نام خود منتشر کنند؟
۱۱. مسئولیت اصالت مطالب پایان‌نامه بر عهده کیست؟
۱۲. مسئولیت محتوای پایان‌نامه بر عهده کیست؟

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۱. مفهوم بایسته‌های اخلاقی و حقوقی پژوهش

- هنجارها و ضوابط حاکم بر رفتار اشخاص در پژوهش از جمله پایان‌نامه
- این بایدها یا نبایدها بر موازین اخلاق یا حقوق پژوهش استوار است.

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۲. همراهی و همسویی اخلاق و حقوق پژوهش

- اخلاق در پژوهش به معنای بایسته‌های فردی و توصیه‌های رفتاری در مسیر پژوهش است.
- آنچه که پژوهشگر وجدانی درست و لازم‌الاجتناب می‌داند و عده‌ای آن را در قالب کدهای دستوری درآورده‌اند.

شباهت اخلاق پژوهش و حقوق پژوهش

- شباهت این دو در یکسانی گزاره‌ها (موضوعات یا بایدها و نبایدها) است.

تفاوت اخلاق پژوهش و حقوق پژوهش

- تفاوت این دو در نوع برخورد (ضمانت اجرا) است.

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۳. کارکرد استانداردهای اخلاقی و حقوقی در پژوهش

از جمله

- رعایت حقوق دیگران از جمله مؤلفین آثار مورد استفاده
- سالم سازی پژوهش
- منطبق بودن اثر با حقیقت و واقعیت
- منسجم کردن پژوهش

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۴. پایان‌نامه در دو مفهوم فرآیندی و محصولی (ایده تا نشر)

- منظور از پایان‌نامه، دو معنای فرآیندی و محصولی آن است.
فرآیند: تمامی اقدامات از ایده پردازی و بیان مسأله تا نگارش گزارش پژوهش
محصول: گزارش پژوهش مثل نوشته، نقشه و طرح، صوت، نرم افزار و اختراع

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۵. ضوابط و مقررات حاکم بر پژوهش

الف) مقررات عام

- قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (۱۳۴۸)
- قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی (۱۳۵۲)
- قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی (۱۳۹۶)
- قانون مقررات انتظامی هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور (۱۳۶۴)
- آئین‌نامه انضباطی دانشجویان (۱۳۷۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)
- قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای (۱۳۷۹)
- قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری (۱۳۸۶)

ب) مقررات وزارتی (دستورالعمل نحوه رسیدگی به تخلفات پژوهشی ۱۳۹۳)

ج) مقررات دانشگاهی

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۶. جایگاه پایان‌نامه‌ها در حقوق مالکیت ادبی و هنری (کپی‌رایت) و دستورالعمل (۱)

- پایان‌نامه یک اثر مورد حمایت قانون گذار است.
- پایان‌نامه یک اثر مشترک (Joint Work) است.
- برای اشخاص دو دسته حق مادی و معنوی ایجاد می‌شود.
- نام هر سه (اساتید راهنما و مشاور و دانشجو) روی پایان‌نامه ذکر می‌شود.
- چاپ مقاله مستخرج و کتاب ناشی از پایان‌نامه با موافقت هر سه ممکن است.
- لزوم موافقت دانشجو برای استخراج مقاله و چاپ آن (بندهای ۴۳ و ۴۶)
- نام هر سه روی مقاله مستخرج و کتاب ناشی از پایان‌نامه ذکر می‌شود.
- لزوم رعایت ترتیب اسم دانشجو، راهنما و مشاور در مقاله مستخرج (بند ۴۰)

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۶. جایگاه پایان‌نامه‌ها در حقوق مالکیت ادبی و هنری (کپی‌رایت) و دستورالعمل (۲)

- تغییر در مفاد پایان‌نامه با نظر موافق هر سه ممکن است.
- مسئولیت و لزوم پاسخ‌گویی استاد راهنما نسبت به محتوای پایان‌نامه (بند ۴۱)
- لزوم کسب اجازه از دانشگاه برای انتشار نتایج پایان‌نامه (بند ۴۵)
- ضرورت داشتن دانش لازم برای اساتید راهنما و مشاور (بند ۱)
- ضرورت مستندنویسی طبق مقررات
- ضرورت رعایت حقوق آزمودنی‌ها (بندهای ۲۲ تا ۳۰)
- ضرورت رعایت حقوق معنوی مؤلفین منابع حتی در آثار چاپ‌شده در خارج از کشور

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۶. جایگاه پایان‌نامه‌ها در حقوق مالکیت ادبی و هنری (کپی‌رایت) و دستورالعمل (۳)

- دانشگاه می‌تواند در سیاست‌گذاری مالکیت فکری خود، به منظور مدیریت بهینه اموال فکری دانشگاهی، طی قراردادی وضع حقوق مالکانه پایان‌نامه را تغییر دهد. (توجه به بند ۴۵ دستورالعمل نحوه بررسی تخلفات پژوهشی)
  - در صورت وجود تفاهم‌نامه یا قرارداد بین دانشگاه و شخص دیگر (مثل دستگاه‌های دولتی یا شرکت‌ها)، حقوق مالکانه متعلق به اساتید و دانشجو نخواهد بود و دانشگاه باید میزان سهم مالکانه خود و شخص طرف قرارداد (اساتید راهنما و مشاور و دانشجو) را تعیین نماید. در این صورت حق معنوی (ذکر نام اساتید و دانشجو و محتوای پایان‌نامه) متعلق به اساتید راهنما و مشاور و دانشجو است.
- نادیده گرفتن هر کدام از موارد بالا می‌تواند تخلف پژوهشی یا گاهی جرم باشد.

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۷. مراجع رسیدگی کننده به رفتارهای غیر اخلاقی در پژوهش

- در مراجع آکادمیک

تمام تخلفات پژوهشی طبق قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی و دستورالعمل وزارت عتف، قابل طرح و پیگیری در کارگروه اخلاق در پژوهش دانشگاه/ پژوهشگاه است.

- در مراجع قضائی

برخی از تخلفات پژوهشی مصداق عمل مجرمانه بوده و در دادگاه قابل رسیدگی است.

امکان پیگیری موازی

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۸. ضمانت اجراها

- ضمانت اجرای اداری

طبق مقررات انتظامی و انضباطی

- ضمانت اجرای حقوقی

حقوقی: جبران خسارت

کیفری: حبس و جزای نقدی

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۹. وظیفه دانشگاه در خصوص اخلاق در پژوهش (۱)

الف) اقدامات آگاهی بخش (۱)

- ترویج فرهنگ احترام به حقوق مالکیت فکری از طریق گنجاندن دروس ذیربط و اصلاح سرفصل برنامه‌های درسی
- برنامه‌ریزی برای افزایش سطح آگاهی اعضای هیأت علمی، دانشجویان و کارکنان دانشگاه از طریق برگزاری کارگاه و نشست
- اطلاع‌رسانی در خصوص استانداردهای مصوب اخلاق در پژوهش مصوبات کارگروه وزارتی اخلاق در پژوهش
- اعمال نظارت دقیق بر رعایت حقوق مالکیت فکری در آثار علمی، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویی
- بررسی و آسیب‌شناسی علل و زمینه‌های بروز تخلفات پژوهشی

بایسته‌های اخلاقی - حقوقی پژوهش در پایان‌نامه‌ها

۹. وظیفه دانشگاه در خصوص اخلاق در پژوهش (۲)

(ب) اقدامات تنبیهی

- طرح موضوع در کارگروه اخلاق در پژوهش و در ادامه هیأت انتظامی یا کمیته انضباطی

از شما بابت نگاهتان سپاسگزارم

www.mahsamip.ir

i@mahsamip.ir

09303209753

[@dr.mh_mirshamsi](https://www.instagram.com/dr.mh_mirshamsi)